

Mirsad Rastoder

SANDŽIJE

Dosjetio se moj rođak Raho da mu se bliži vrijeme odlaska. Prepao se da neće imat' gdje da ga pripreme za vječni počinak, pa me zamolio da ga vozim u zavičaj. Kad god neko pomene zavičaj, slatka nostalgija me već pakuje na put. Lako je mene na to nagovorit'...

Stigosmo. Ispred stare kuće sve bukti zelenim i šarenim plamenima. Nestvarno je: hiljade raznobojnih sunašaca uzvraćaju ljubav majskom suncu. Jabuka "babovača" okupila pčele u orkestar - tihano životu sviraju. Samo sve stariji zidovi kuće i, evo, nas dvojica, podsjećamo na prolaznost.

**

– Sjećam se ka' juče da je bilo. Kroz selo se prosuo glas: umro je adžo Zukan, da ga Allah nagradi dženetom. Bio je jedan od onijah što su odavno umrli, no mu je kasnio poziv za ahiret. Skromni starac rano je ostao bez muškog evlada, pa je dugo vehnuo. Svi iz mahale pohitali su da se nađu i preuzmu brigu o pripremi dženaze. Mene su poslali da zovem Fatimu Sadrijinu, da peče halvu i bude glavna mešaja za pripremu sofre, za sutrašnji ručak. Znali su da ih ta vrijedna žena neće posramiti ni pred kim, pa "taman da dođe i Jovanka Titova". Tih godina još je važio običaj da svi koji dođu na hatar, moraju ručati prije kretanja mejta prema mezarju. A Zukana će na ono u Zabelima.

Halva se pekla odmah – da u akšam zamiriše dušama; birijani i pite od rane zore – za dnevnu sofru. U toku noći, kuvani su krompiri i služeni sa turšijom i sirom. Miris hrane širio je optimizam među onima čiji će red tek doći; kao da je odagonio strah od toga dana. Pa, i ako je bilo onijeh koji na to nijesu mislili, barem je zadržavao seljane da dugo posetkuju u kući, gdje se pored mejta svu noć sjedjelo. Mahom to bijahu bližnjike i prijatelji.

Zukan nije učestvovao ni u čemu. Mirno je ležao na podu, a rodbina se tiho okupljala i neočekivano brzo ulazila u priče o seoskim poslovima i besposlici. Zabrinjavalo ih je nedavno oranje buldožerom, onamo preko rijeke, kroz Hendek, Ledine i Staišta. Zato su inadžijski

vragosali tu “ćafirsku mašinu koja ruši sve pred sobom”.

– Eee, u moje neće, pa da su mu zubi od čelika! - zaklinjali su se neki.

Bojali su se da će im skinuti ograde i kladove koje su godinama nabacivali na uski sokak. Činilo him se da svaka stopa uzeta od nekadašnjeg carskog drumu zlata vrijedi, a ne džehenemske vatre. Samo rijetki i djeca radovali su se buldožeru, tom čudu od mašine. Orao je zemlju kao od šale i napravio, nama se tada činilo, parče puta za magistralu. Od tada maštam da imam svoj buldožer! liiih, kako bi’ ispravio neke ograde! liiih!

Nego, o dženazi krenuh, ahah...

Svanuo je dan, prikupljao se narod iz drugih sela, prijatelji i zetovi sa odivama, koje vazda izazivaju suze. Bolećive su naše odive. Učestavali su zagrljaji, zamućeni jecanjem i ponekim lelekom, tihim, kao ispod zemlje. Sve dok Naja Suljova ne pruži glas. Poče da nabraja kako je adžo Zukan bio dobar domaćin dok mu nijesu slomili krila. Bio je džomretan za malo i veliko. Jadala se što odlazi i ostavlja već ucvijeljene. Iz te krajšnice otpuhnula je svoju tugu kao pjesmu:

“A, moj adžo, ti prošetaj po dženetu i potraži moju majku.

I kaži joj da je Meho odselio u Tursku, da se Zejto osamio, šućur Alahu te sinove ima, kao sokolove, aj aj ah aj...”

Čuvši te riječi, poznati šaljivdžija Fako Sadov, da mu Bog da dženet, u pola glasa dobaci:

“Može, može, ako mu Sadrija dovede buldožer, da kroz zemlju prođe od Zabela do Mačkovice...”

Ti znaš, ja računam da ima preko dva kilometra od rastoderskog do ličinskog groblja. Nastao je tajac. Zatim se zatresoše ramena, al’ smijeh osta u grlima. Zukan je otišao bogu na istinu, a po selu je krenula nova priča o buldožeru.

Djeca čuju i što treba i što ne treba. Malo, malo, pa se čuje da neko u selu pjevuši: “A, moj adžo, ti prošetaj po dženetu...” Al’, ne lezi vraže, jednoga dana, dok smo stado čuvali blizu puta, eto ti Naje. Mi uglas:

– A, moj adžo...

Ču nas Naja, naljuti se, pa nas rezil učinje. Srdito obrnu prema našoj kući. Žalila se da joj se sprdamo i napravila nam ćutek. Branili smo se da je nijesmo vidjeli, da je sve ispalo slučajno, ali babo nije posustajao. Održao nam je poznatu lekciju da svakoga treba poštovati.

Ali, nijesmo mi bili jedini. Znali smo da se ta lakrdija sa tuženjem pružila širom sela, a brzo je zaoštrila odnose među ljudima. Jedni su zamjerali šeretu Faku, a drugi naivnoj Naji, pa je zato održan sastanak na kojem je dogovoreno: "Ubuduće svi treba da se uzdržavaju od tuženja i leleka, to nije u skladu sa našim vjerskim običajima".

I djeca su prepoznala da je to višak.

– Djeca! – ponovi kroz dubok uzdah.

– Odavno su ta djeca otišla odavde - rekoh, tek da mu ne kvarim zanos sa kojim je pričao. Pružih mu bocu, maloprije napunjenu na izvoru Mamina voda.

– Ona će mi produžiti vijek – reče. Otpi vode pa se zagleda u daljinu, kao da traži nekoga na drugoj strani sela ili ispod vrha brda obraslog šumom.

– Vidiš li onaj proplanak usred guste šume? Tebi su oči zdravije...

– Vidim.

– Nazire li se makar ostatak kuće na onom livadku?

– Ne... – odgovorih siguran da tamo nema ni kuće ni kućišta, a prećutah da znam da su još prije desetak godina seljani uklonili ostatak zida što je ličio na škrbave zube.

– E moj brate, što ti je vakat! Nekad su svi zazirali od Hasana, a danas mu ni kuće nema. Samo jednom bio sam kod njega.

**

Zgrčio se amidža ka' oprana košulja. Smanjio se. Jedva je, kaže, prebolio sandžije. Steglo ga u prsima, pa tamo i ovamo čupalo, razvlačilo kroz đovdu i ne patisaše cijelu heftu, a iljača niotkud.

– Da mi je, kukavcu, bilo da neko donese vodu s katilskih ruku, čini mi se e' bih se rodio. Ovako, još mi je duša u nosu... Eeeh, eh...

Sjećam se: isto je bilo potrefilo rahmetli Suta, taman pred proljeće. Snijeg se kaljugao, a prifalilo i on, da mu Krasni da dženet,

otišao u gaj da nasječe drva. E zamaho se podobro, spremio pune saone hrastovine, kad ono gastrefilo.

Pobaučke se vratio do kuće. Svu noć su čekali kad će ispijehnut od muka, i tako još tri dana. Četvrto jutro prizva me nana, veli: “Od muke te zovem. Hajde, sinko, pođi kod adžo-Hasana na Ugarnice, da uzmeš vode s katilskih ruku. Čula sam da to kida sandžije.” “Kakve vode, nije mi jasno”, rekoh. “Poselami ga”, uči me nana, “i reci mu da su Suta zaptile sandžije, pa neka opere ruke za iljač. Hajde! Zna On!” “Zna on, no ne znam ja”, mislim, ali obrnuh uzastranu noseći ibrik pun vode. Nad tom vodom je nana učila neku dovu. Da u snijeg, da u glib, potanjaju mi noge, što od tereta što od straha: kako ću da priđem Hasanovoj kući. Za njega se pričalo da su mu po tri puške na gotovs, a četvrta stalno pri ruci. Će pogleda – pogodi. Tako se pričalo! Samo rijetki su probali da mu priđu na nišan. Svaki koji je pokušao nešto da ukrade ili udari na obraz u našem selu, otišao je krvavih nogu, ruku ili trbuha. Volio je, kažu, da obogalji poganštine. Zato što je bio selu zaštitnik, svi su se trudili da ne pominju kako je i zašto, kao momčić od trinajest godina, ubio svoga amidžu kamenom. Na mjestu ga rastavio s dušom i ostavio ispod drijena. Bojali se od njega svi. Kako i ne bi kad je znao i svoju ženu da izvede na strijeljanje. Čim mu nešto nije po volji, on vrisne: “Zado, sad si moja i božija! Ponesi rešeto na guvno!”

Ona bi, sirota, izašla, stavila rešeto na glavu i mirno stajala kao da čeka vjetar, a ne kuršum s prozora iz kojeg je virila cijev i Hasanova ruka. Samo bi izgovorila glasno: “Udri, Haso, pozlatile ti se!” Dešavalo se, kažu, da joj skine šamiju ispod rešeta, otkine pramen kose, ali je nikad nije ranio.

Elem, uz strmu ornicu nekako dogobeljah do vrata njegove kuće i viknuh, ali bojažljivo: “Oooo, domaćine!” Kad istog časa škripnuše vrata brvnare, a ja pretrnuh. Spasi me žena blagorodnog lica, Zada:

– Hajde, blagoš, hajde u kuću, Hasanaga je kraj prozora. Zna on što si došao...

Uvede me u sobu zastrtu ponjavama i posćetijama, a na jednoj od njih je sjedio On. Prostrijeli me očima od glave do pete, a gusti brkovi mu se razvukoše u osmijeh. Podiže se na koljena i pruži mi ruku:

– Mašala, biće od tebe nešto, kad si uperio u moju kuću. Bujrum! – reče i pokaza mi postećiju da sjednem naspram njega. Zada mi donese džezvu vruće varenike, pomilova me po kosi, umilno govoreći:

– De, blagoš, de proguni to da se okrijepiš.

– Moj sinko, od te gajde nema vajde; pribrehli smo ti, i ja i Suto! Ama, ti si dijete, docnije ćeš o tome hesapit... I pravo je tako. De, pogledaj kroz ovaj nišan – te mi pruži pušku, držeći je za cijev. Ja pogledah, a on nastavi:

– Sve što se vidi kroz nišan, jednom će biti pogođeno božjom voljom, od ljudske ili neke druge ruke...

Okrenu se prema suncu i stavi ruke na leđa, a Zada isti čas ispod njih poturi kalicu. Pažljivo, kao da će sad puknuti, odložih pušku na pod i dohvatih ibrik sa vodom da mu sipam na ruke, polako da se voda saliva u kalicu. Čuo sam ga kako mrmlja dovu i duboko uzdiše.

– Poselami Suta, on me je učio dovama, pa neka mu Allah pomogne. A ti nemoj da hitaš nizastranu - reče mi na kraju.

Zada mi je očas iz kalice prelila vodu u ibrik da je ponesem kući. Čim uđoh u avliju, nana me pozva u kužinu, presu vodu u bakrač i u nju sasu guljotine od korijena hrena i trinju od sijena. Stavila je bakrač na verige da se sve to podgrije. Poslije je tu vruću trinju razvukla po konopljanjoj košulji i onako toplu privila na Sutova prsa. Pred akšam je isto ponovila na leđa.

Sjutradan je Suto odranio na kahvu kod Hasana... Zam....

Taman hoćашe da produži priču kad s vrha bašče odjeknu:

– Ooo, Rahoo! Jesi li to ti doš'o kući?